

در آستانه مجلس ۲۲، این چند صفحه در مجله سپید و سیاه به عنوان مروری بر کار مجلس‌های گذشته و کارنامه شان منتشر شده است. نه تنها این نوشته برای آشنایی اجمالی با کار بیست و یک دوره مجلس شورای ملی سودمند است که: به روشنی گویای آن است که مهم‌ترین اقدام مجلس دوم، مربوط به همان داستان شوستراست.

کارنامه مجلس از دوره اول تا دوره بیست و یکم قانون‌گذاری^(۱)

به مناسبت آغاز کار مجلسین، از سپید و سیاه

هفته گذشته مجلس باز شد و فعالیت پارلمانی آغاز گردید، به همین مناسبت کارنامه مجلس را از دوره اول تا دوره بیست و یکم قانون‌گذاری بررسی و مهم‌ترین تصمیمات و رویدادهای پارلمانی را ذکر می‌کنیم و بعد قضاوت امر را به شما وا می‌گذاریم که کدامیک از دوره‌های مجلس در تعیین سرنوشت مردم و مملکت نقش سازنده و مؤثرتری داشتند.

مجلس اول

اولین جلسه مجلس او روز ۱۴ مهر ۱۲۸۵ با حضور نمایندگان تهران تشکیل شد و مظفرالدین شاه با تن تبار به کمک صندلی متحرک برای افتتاح مجلس به کاخ بهارستان

آمد و خطابه افتتاحیه او از این چند کلمه تجاوز نکرد.

«سال‌ها آرزوی چنین روزی را می‌کردم و خدا را شکر که به آرزوی دیرین خود رسیدم.»

مجلس اول در واقع نقش یک مجلس مؤسسان را به عهده داشت و اولین قانونی که از مجلس گذشت نظامنامه داخلی مجلس و مهم‌ترین قانونی که در آن مجلس به تصویب رسید قانون اساسی است.

از کارها رویدادهای مهم مجلس اول رد قرار داد روس و انگلیس در باره‌ی تقسیم ایران به دو منطقه نفوذ بود و نیز همین مجلس قرضه از روس و انگلیس را که مظفرالدین شاه اصرار داشت برای سفر سوم خود بگیرد رد کرد. دوره‌ی اول همان طور که مقرر بود درست دو سال دوام آورد.

مجلس دوم

دومین دوره قانون‌گذاری پس از استبداد صغیر که منجر به قیام مشروطه‌طلبان و خلع محمد علی شاه از سلطنت گردید تشکیل شد و مهم‌ترین لایحه‌ای که در این مجلس به تصویب رسید تجدید نظر در قانون انتخابات بود.

مجلس دوم در دوره عمر کوتاه خود با بحران‌های سیاسی سخت روبرو بوده و عاقبت نیز مغلوب یکی از آنها گردید.

اولین بحرانی که مجلس دوم با آن روبرو شد تصمیم جدی روس و انگلیس در خصوص اجرای عهد نامه ۱۹۰۷ یعنی تقسیم ایران به دو منطقه نفوذ بود که با آن مجدانه مبارزه کرد و پیروز شد. دومین بحران بازگشت محمد علی شاه به پشتیبانی روس‌ها بود که از آن بحران نیز به سلامت جست و سومین و آخرین بحران اولتیماتوم روس‌ها مبنی بر اخراج شوستر مستشار آمریکایی بود که چون مجلس دوم این اولتیماتوم را رد کرد و رأی به اخراج شوستر نداد ناصرالملک نایب السلطنه تحت فشار شدید سیاست خارجی مجلس دوم را منحل کرد و سران دو حزب دمکرات و اعتدال

را که در زمان این مجلس تشکیل شده بود تبعید نمود.

مجلس سوم

این مجلس پس از یک فترت سه ساله تشکیل شد اما مجلس سوم نیز مانند مجلس دوم قبل از آن که دوره‌ی قانونی آن به پایان برسد تعطیل شد زیرا به واسطه نفوذ ناپره جنگ بین الملل اول به ایران و ورود سربازان روسیه به قزوین و تهران نمایندگان مجلس قزوین و تهران پایتخت دست به مهاجرت دسته جمعی زدند و اکثراً به صفحات غربی ایران و بعضی از آنها به خارج از کشور مهاجرت نمودند.

تشکیل این مجلس مصادف با شروع جنگ اول جهانی بود و با آن که مجلس اعلام بی طرفی کرد ولی همان طور که در بالا اشاره رفت همسایگان ما بدان واقعی نگذاشتند و قسمت مهمی از خاک کشور ما به وسیله‌ی قوای بیگانه اشغال شد. مهم‌ترین قانونی که از این مجلس گذشت قانون سربازگیری و همچنین قانون تشکیلات مالیه بود.

مجلس چهارم

فاصله و فترتی که بین دو مجلس سوم و چهارم ایجاد شد به مراتب بیشتر از فاصله دو مجلس دوم و سوم بود و چون این مجلس وارث یک دوره فترت طولانی و اغتشاشات داخلی و تحریکات خارجی بود از نظر قانون‌گذاری نتوانست کار مهم و برجسته‌ای انجام بدهد با این همه ایجاد رابطه با دولت جدید بلشویکی روسیه و تنظیم بودجه و استخدام دکتر میلیسپو کارشناس آمریکایی را می‌توان از کارهای قابل ذکر این مجلس دانست و نیز می‌توان گفت: اولین بار که مردم در مقابل مجلس جبهه گرفتند و آن را جداً از خود دانستند در زمان همین مجلس بود و در صف همین مجلس بود که میرزاده عشقی گفت.

«این مجلس چهارم به خدا تنگ بشر بود - دیدی چه خبر بود!»

مجلس پنجم

مهم‌ترین کاری که مجلس پنجم انجام داد خلع احمد شاه قاجار از سلطنت بود. این مجلس ابتدا یعنی چند ماه پس از تشکیل سردار سپه را به پاس مجاهدت‌هایی که در راه حفظ امنیت کشور و محو اصول خان‌خانی انجام داده بود روز ششم آبان ۱۳۰۲ به نخست‌وزیری تعیین کرد و چندی بعد یعنی در ۲۵ بهمن ۱۳۰۳ طبق قانون خاصی سمت فرماندهی کل قوا را که تا آن زمان به شاه تعلق داشت با اختیارات تام به شخص سردار سپه رئیس الوزراء تفویض نمود و بالاخره در نهم آبان ۱۳۰۴ احمد شاه را به سردار سپه رئیس الوزراء و فرمانده کل قوا و گذار و تعیین پادشاه آینده را به یک مجلس مؤسسان محول کرد و به کار خود پایان داد و همان طور که مجلس پنجم تصویب کرده بود مجلس مؤسسان در تاریخ ۱۵ آذر ۱۳۰۴ در تهران تشکیل شد و پس از تغییراتی که در مواد ۳۶ و ۳۷ و ۳۸ و ۴۰ متمم قانون اساسی به عمل آورد سلطنت ایران را به اعلیحضرت رضاشاه پهلوی اول و اعقاب معظم‌له واگذار نمود.

مجلس ششم تا سیزدهم

در دوره‌های ششم تا سیزدهم قانون‌گذاری به واسطه ثبات اوضاع کشور وقایع مهم و قابل‌ذکری اتفاق نیفتاد ولی قوانین مهمی از این مجلس‌ها گذشت که اهم آن‌ها عبارتند از، انحلال عدلیه و تاسیس دادگستری نوین - الغای کاپیتولاسیون - وضع قانون متحدالشکل شدن لباس، خلع ید شرکت هند و اروپا از خطوط تلگرافی ایران - الغای امتیاز نفت داری و تجدید قرار داد وضع قانون تاسیس دانشگاه و قانون احداث سعدآباد بین چهار دولت ایران و ترکیه و عراق و افغانستان.

مجلس سیزدهم

شروع انتخابات مجلس سیزدهم مقارن با وقوع جنگ بین‌الملل دوم بود و هنوز انتخابات این دوره کلاً انجام نیافته بود که بار دیگر ناپره جنگ به ایران سرایت کرد و

فاجعه شهریور بیست اتفاق افتاد.

مرحوم ذکاء الملک فروغی که در گرما گرم انتخابات دوره سیزدهم به نخست وزیری انتخاب شده بود ابتدا تصمیم داشت که انتخابات را متوقف کند ولی توقف انتخابات را از بیم آن که مبادا فترتی پیش آید مصلحت ندانست و دنباله کار انتخابات را گرفت و به همین جهت مجلس سیزدهم ترکیبی بود از نمایندگان دوره انضباط و دوره بی نظمی.

این بود که مجلس سیزدهم از همان اولین روز گذشت تشکیل دست‌خوش تشنج شد. گویی بنای کار این مجلس را با تشنج گذاشته بودند.

کار تشنج در مجلس سیزدهم آن چنان بالا گرفت که حتی تماشاچیان مجلس نیز در مذاکرات نمایندگان و وزراء داخل می‌شدند و صحبت‌های بین‌الائین می‌کردند چنان چه یکی از تماشاچیان هنگامی که مرحوم فروغی صحبت می‌کرد علیه نخست وزیر شعار داد و برای او پاره سنگ پرتاب نمود.

از قوانین مهمی که در مجلس سیزدهم گذشت تجدید استخدام دکتر میلیسپو و تصویب قانون نشر هشتصد میلیون ریال اسکناس برای رفع نیازمندی‌های ریالی متفقین در ایران و بالاخره اعلان جنگ به دولت آلمان بود.

مجلس چهاردهم

دوره چهاردهم نیز مانند دوره سیزدهم یکی از متشنج‌ترین ادوار قانون‌گذاری در ایران بود زیرا در این دوره به واسطه انتخاب نمایندگان توده‌ای و تشکیل فراکسیون حزب توده بین توده‌ای‌ها که اقلیت مجلس را تشکیل می‌دادند و اکثریت مجلس که رهبری آن با سید ضیاء‌الدین طباطبایی بود اختلاف نظرها و کشمکش‌های سیاسی درگیر می‌شد که احیاناً به زد و خورد و جنگ تن به تن می‌انجامید.

از مهم‌ترین وقایع این مجلس رد اعتبارنامه سید جعفر پیشه‌وری بود که بعدها ماجرای آذربایجان را بوجود آورد و این ماجرا که به هنگام فعالیت مجلس چهاردهم

بوجود آمده بود درست پس از یک سال یعنی موقعی که هنوز عمر مجلس چهاردهم به پایان نرسیده بود خاتمه یافت.

مجلس پانزدهم

چون مجلس چهاردهم شروع انتخابات دوره پانزدهم را موقوف به خروج قوای بیگانه از خاک ایران کرده بود و مدت‌ها پس از پایان عمر مجلس چهاردهم سربازان شوروی در ایران به سر می‌بردند انتخابات این دوره به تعویق افتاد و بار دیگر فترت بوجود آمد تا آن که پس از خروج سربازان شوروی و حل مسأله آذربایجان انتخابات سرتاسری کشور به وسیله دولت قوام‌السلطنه به عمل آمد. اکثر نمایندگان دوره‌ی پانزدهم حزبی و عضو حزب دمکرات قوام‌السلطنه بودند. رد مقاوله نامه قوام - سادچیکف مهم‌ترین کاری بود که در مجلس پانزدهم صورت پذیرفت.

مجلس شانزدهم

بزرگترین افتخاری که نصیب مجلس شانزدهم گردید ملی شدن صنایع نفت بود و جالب‌ترین نکته‌ای که در تاریخ دو ساله این دوره به چشم می‌خورد این است که اقلیت این مجلس توانست با یک سلسله مانورهای ماهرانه پارلمانی تبدیل به اکثریت بشود و دولت را تشکیل بدهد.

هنگام فعالیت همین مجلس بود که سپهبد رزم آراء در سمت نخست وزیری ترور شد و پس از او حسین علاء یک کابینه نیم بند تشکیل داد و پس از مدت کوتاهی کنار رفت و اقلیت قبلی مجلس دولت را تشکیل داد.

مجلس هفدهم

دوره‌ی هفدهم قانون‌گذاری نیز از دوره‌هایی بود که کمتر از عمر قانونی خود دوام

آورد زیرا نخست وزیر وقت که آن مجلس را خود تشکیل داده بود به این نتیجه رسید که نمی‌تواند با چنان مجلسی کار نماید پس به نمایندگان طرفدار خود تکلیف کرد که استعفا بدهند و بر اثر استعفای دسته جمعی نمایندگان طرفدار دولت که اکثریت را تشکیل می‌دادند مجلس تعطیل شد.

مجلس هیجدهم

انتخابات این مجلس پس از قیام ۲۸ مرداد ۳۲ و به هنگام نخست وزیری مرحوم سپهبد زاهدی انجام شد و ثبات و آرامشی که پس از این تاریخ در کشور بوجود آمد در مجلس نیز تاثیر گذاشت.

عقد قرارداد نفت با کنسرسیوم و الحاق ایران به پیمان بغداد از مهم‌ترین تصمیمات هیجدهمین دوره قانون‌گذاری به شمار می‌رود.

مجلس نوزدهم

در این مجلس قانونی به تصویب رسید که هر دوره اجلاس به از دو سال به چهار سال تبدیل شود و با آن که نمایندگان این دوره به موجب قانون قبلی برای مدت دو سال انتخاب شده بودند آنها خود را نیز شامل آن دانستند و به این ترتیب نمایندگان ادوار قانون‌گذاری دوام آوردند و با این حال بیان کار آنها شاید به قدر نمایندگان کوتاه‌ترین دوره‌های مجلس نباشد و به همین جهت نمی‌توان کار مهمی را به حساب دوره نوزدهم گذاشت.

مجلس بیستم

در فاصله دو مجلس نوزدهم و بیستم نیز به واسطه کشمکش‌های انتخاباتی فترت ایجاد شد و این دوره را می‌توان تنها دوره‌ای دانست که برای تشکیل آن دوبار انتخابات شد که بار اول قبل از آنکه مجلس تشکیل بشود نمایندگان بطور دسته جمعی استعفا

دادند و پس از آنکه برای دومین بار انتخابات به عمل آمد با این که مجلس تشکیل شده بود به جهات سیاسی بیش از چند ماه نتوانست دوام بیاورد و هنگام نخست وزیری دکتر امینی منحل گردید و به همین جهت کار قابل ذکرى انجام نداد.

مجلس بیست و یکم

و اما بیست و یکمین و آخرین دوره قانون گذاری پس از یک فترت نسبتاً طولانی تشکیل شد زیرا دکتر امینی تجدید انتخابات را موقوف به وجود یک محیط مناسب کرده بود و گویا در زمان او هرگز این محیط مناسب بوجود نیامد تا آن که در دوره نخست وزیری علم انتخابات دوره بیست و یکم با تفویض حق رای به طبقه نسوان انجام و تشکیل شد که هنوز زود است درباره‌ی آن بحث کنیم و آینده نشان خواهد داد که کارنامه اعماق مجلس بیست و یکم چگونه خواهد بود.